

Kina og kristendommen

AV SVERRE HOLTH

Mao Tse Tungs kamp for folkets frigjøring har vært en gigantisk kamp av heroisk kvalitet. Den har allerede møtt med bemerkelsesverdig suksess nettopp i å skape et mer menneskeverdig liv for massene og et rettferdigere styre for landet. Kulturrevolusjonen ble satt i scene av radikale studenter støttet av Mao Tse Tung som en motvekt mot revolusjonære som hadde satt seg på de samme byråkratiske troner som de selv hadde vært med på å styrte. Alle ikke-progressive grupper, inklusive akademiske og religiøse institusjoner, ble angrepet, og alle spissborgerlige tendenser ble skånselsløst bekjempet. En puritansk livsholdning ble innført, og en videre tilbaketrekning fra internasjonale kontakter fant sted.

Siden har det hendt flere ting. Mao-kulten er blitt nedtrappet, skjønt hans ord fremdeles dominerer nasjonens tenkesett. I den praktiske politikk er det Chou En Lai som har stått ved roret. Han er en utpreget pragmatiker som føler at Kina nå er tilstrekkelig trygg på seg selv til å anlegge en mer åpen politikk utad og en mer tolerant politikk innad. Mao selv har jo også alltid sagt at Kina bør lære av fortiden og av andre kulturer. Det synes nå som tiden er inne til å ta initiativ i denne retning.

Når vi skal forsøke å bedømme religionens stilling i Kina i dag, er det av den aller største betydning at vi innstiller oss på å se tingene fra kinesernes eget synspunkt, selv om dette kan være både vanskelig og pinefullt. Bare på den måten kan vi kvitte oss med gammel arroganse og forberede oss selv for en skapende utveksling når tiden kommer. Gjør vi det, må vi straks innrømme at religionen i Kina på mange måter presenterte et nedslående bilde. Den animistiske religion som ble praktisert i landsbytemplene var grovt overtroisk, buddhismen i det store og hele dekadent, og kristendommen var preget av kultur-imperialisme, hvor mye vi enn måtte ønske å avfeie denne karakteristikken som ideologisk sjargong.

Men fremfor alt må vi huske hvor nøye kristendommens nye inntog

i Kina i det 19. århundre var knyttet til Vestens politiske og militære ekspansjon på Kinas bekostning. Både den katolske og den protestantiske kirke marsjerte inn i Kina under utenlandsk flagg. Den frihet og de privilegier misjonærene nøt, skyldtes den imperialistiske maktpolitikk. For kineserne måtte det synes som om Kristus kom, ikke med et kors, men med et sverd. Få eller ingen tenkte den gangen på profetien om at «den som griper til sverdet, skal omkomme ved sverdet». I tiden fra opiumskrigen (1840–1842) til den britisk-franske okkupasjon av Peking i 1860, tvang de europeiske stormaktene Kina til å undertegne en rekke ydmykende og urettferdige traktater, og det var i ly av disse traktatene at misjonærene kunne ferdes omkring i landet og erverve seg eiendom. Det var faktisk misjonærer som så på den famøse opiumskrigen med velvilje, fordi de forutså at en britisk seier ville åpne Kina ikke bare for opiumshandel, men også for kristne misjonærer. Etter at Nankingtraktaten var blitt undertegnet i 1842, skrev en av disse misjonærene i sin dagbok: «Mitt hjerte banker av mektig glede, fordi veien til Kina nå ligger åpen . . . Det som har hendt, overgår våre vildeste drømmer.» Dette viser jo bare i hvor høy grad misjonærene var barn av sin tid. Og de var ikke alene om denne oppfatningen. Kristne i mange land følte det på samme måte. Gud åpenbarer sin makt og majestet ved å bringe godt ut av det som i seg selv er ondt. Krigen var utvilsomt en ond ting som måtte fordømmes; men Gud hadde vendt den til det gode ved at den åpnet veien til Kina for det største av alle goder, nemlig Jesu Kristi evangelium. Misjonærer fra mange land og konfesjoner strømmet inn gjennom den åpne dør for å evangelisere det kinesiske rike. De kunne knapt ha handlet annerledes. Lite forsto de den belastningen som ble påført Kristi rikssak i Kina. På lengere sikt ville det ha vært uendelig mye bedre om man den gangen hadde utvist tålmodighet og ventet på «den beleilige tid». Iblant er «åpne dører» ikke annet enn snarer og fallgruber.

Da de franske troppene rykket inn i Peking i 1860, ble det holdt takkegudstjeneste «for seieren» i den katolske katedralen med biskopen i spissen. De britiske troppene begikk den skjenselsdåd å sette fyr på det gamle ærverdige sommerpalasset og legde det i aske.

Frankrike etablerte et slags protektorat over katolsk og annen misjon i Kina, og alle misjonærer, både katolske og protestantiske, nød ekstraterritoriale rettigheter. Anti-klerikale regjeringer i Frankrike støttet katolsk misjonsforetagende, fordi de betraktet misjonens skolevirksomhet som et brukbart redskap til fremme av franske kulturelle og politiske interesser.

Alt dette er og har vært bitre minner for kineserne fra en tid da landet kjempet desperat for sin identitet og nasjonale ære. Ikke å undre seg over at hundrevis av antikristelige opptøyer fant sted, iblant med tap av menneskeliv. I minst femti tilfelle førte de til aksjon på det høyeste diplomatiske plan. Masakrene under Bokseropprøret i 1900 var motivert av hat mot kristendommen nettopp på grunn av dens imperialistiske implikasjoner. Misjonærene, da som nå, hadde vanskelig for å forestille seg hva de representerte i kinesernes øyne. *Cujus regio ejus religio* er et prinsipp som tas for gitt. Misjonærens religion blir betraktet som en del av den totalitet som utgjør hans borgerlige plikter i det land han kommer fra. Det faller helt naturlig å tenke at en manns lojalitet mot sin religion er bestemt av hans politiske lojalitet. Misjonæren må betale dyrt for sitt kvite ansikt! Han kan protestere så mye han vil og insistere på at han ikke representerer politiske interesser, men asiaten forblir uoverbevist. Det er et faktum at misjonæren aldri er en representant for evangeliet alene. I sin egen person representerer han noe mer. Og det er uhyre viktig at misjonæren ser seg selv, ikke bare som han tror han er eller som hans venner og underholdere ser ham, men som folket han blir sendt til ser ham. Uten selv å være seg det bevisst, er han en del av en struktur og et system som i asiatenes øyne er suspekt.

Når utlendingene i Kina ble kalt «oversjøiske djevler», var det ikke uten grunn. Dette klengenavnet går tilbake til det 17. århundre, da Kina først stiftet bekjentskap med spanjoler, portugisere, hollendere og andre representanter for Vestens «kultur». Og disse Vestens representanter gjorde seg fullt fortjent til dette odieuse navnet. Vi behøver ikke å gå så langt tilbake i tiden for å finne årsakene til kinesernes animositet og mistanke overfor européere.

Da Mao Tse Tung i 1920 kom til Shanghai, hvor han sluttet seg til det kommunistiske parti, møtte han en skolekamerat som nettopp var kommet tilbake etter flere års studieopphold i utlandet. Mao, som selv var kledd i loslitte kinesiske klær, så med misbilligelse på kameratens smarte utenlandske dress, og sa, «Du må bytte klær.» «Hvorfor det?» sa kameraten. «Kom så skal jeg vise deg,» sa Mao. Og så tok han ham til inngangen til byparken i den utenlandske konsesjonen og pekte på det famøse skiltet: «Kinesere og hunder ikke adgang.»

Det var naturligvis forutsett at kirken i Kina ville få en vanskelig tid etter kommunistenes maktovertakelse. Med sin forhistorie og nære tilknytning til den «kapitalistiske» verden som kommunistene gjorde opprør mot, sto den i en særdeles utsatt stilling. Hele befolkningen på

over 700 millioner mennesker skulle jo dessuten innordnes i et totalitært system, som gikk ut på ikke bare å omstrukturere samfunnet, men å omskape selve mennesket. I denne prosessen kunne man ikke tillate gruppeinteresser å ha fritt spillerom eller å la avvikende meninger få komme til orde. I den nærmeste tiden etter 1949 gikk da også tallet på aktive menighetslemmer sterkt tilbake. De aller fleste kristne institusjoner ble etter hvert overtatt av staten, og mange kirker ble lukket eller brukt til andre formål. Og misjonærene forsvant naturligvis ut av bildet.

Under Korea-krigen la regjeringen press på kirken for at den skulle gjennomføre den såkalte «tre-selv kampanjen», altså selvstyre, selvunderhold og selvutbredelse. Dette var et slagord som var blitt brukt i misjonssammenheng i over 100 år, men som nå fikk en ny vri. Hensikten var nettopp å kutte av forbindelsen med og avhengigheten av utenlandske kirker og organisasjoner. Det var denne avhengigheten av utlandet som i kommunistenes øyne gjorde kirken til et fremmedlegeme og et redskap for imperialistiske interesser. Dette førte til en politisering av kirken og gjorde at mange trakk seg tilbake fra aktiv deltakelse i kirkens liv. Dog var det sikkert mange som praktiserte sin kristendom innenfor hjemmets vegger. Deltakelsen gikk enda mer ned da forsamlingene ble sluttet sammen for at kirkebygningene skulle tas til andre formål og prestene settes til «produktivt» yrke. Stort sett hadde de kristne frihet til å gå til gudstjeneste, selv om de ble sett på som «ikke-progressive» samfunnsmedlemmer. I 1957 brøt de romersk-katolske konstitusjonelt med Rom, men fastholdt sitt åndelige slektskap med verdenskirken. De organiserte «Det patriotiske samband», og av 60 biskoper var hele 45 konsekret uten pavens autoritet.

Under kulturrevolusjonen ble ikke kirken angrepet ved navn, men den var tydelig inkludert i de fire «gamle» som måtte utryddes – gamle vaner, gamle tradisjoner, gamle idéer og gamle skikker. Religiøse organisasjoner ble ikke oppløst, men «suspendert» på ubestemt tid for intern kamp, selvkritikk og korreksjon. Biskop Ting, president for Nanking teologiske college, fortalte en utsending fra KFUK i november ifjor at de kristne ledere ikke var blitt mishandlet under kulturrevolusjonen og at kirkebygninger bare i ubetydelig grad var blitt skadet. Men enkelte troende fra de forskjellige religioner var blitt latterliggjort og iblant også slått av studenter, og deres bøker ødelagt.

Senere synes en mildere taktikk å være anvendt generelt og overfor de religiøse grupper. Kristne ledere har på ny kommet inn i bildet. Således kunne man lese i Pekings aviser for ikke så lenge siden at

biskop Ting og frk. Wu Yi Fang (forhenværende president for Ginling Women's College i Nanking) var blant de offisielle gjester ved begravelsen til en fremstående partileder. Folkets Dagblad har også ved flere anledninger rost religiøse ledere som har deltatt i den globale fredsbevegelse.

Et annet tegn på at et mildere klima er inntrådt for religionen, er at Det islamittiske forbundet gjenoppsto i begynnelsen av 1971, og Buddhist-forbundet et år senere. I november 1971 ble det forrettet romersk-katolsk messe i katedralen i Peking da en italiensk kulturdelegasjon besøkte Kina. I mars 1972 ble søndagsgudstjenester gjenopptatt i en annen kirke i Peking. Julaften i fjor var det 300 mennesker tilstede ved gudstjenesten i en romersk-katolsk kirke, men bare 30 av dem var kinesere. En som overvar en protestantisk gudstjeneste sist høst fant bare sju personer i kirken, og to av dem var utlendinger. En annen besøkende rapporterer om forsamlinger på opp til 20 personer. Biskop Ting skal ha fortalt den nevnte KFUK-sekretær at han visste om kirker i provinsen Chekiang som var åpne og som hadde til dels store forsamlinger, men helst eldre mennesker. En forhenværende kollega av meg, dr. John Fleming fra Aberdeen Univeristy, som besøkte Kina i fjor, fikk det inntrykk at kristne i Peking ikke visste noe om de kristne på andre steder i landet. Det ble sagt at slike kommunikasjonslinjer ikke eksisterte ennå. Han rapporterte at han så flere kirker som ble brukt til kontor, skole eller lager. Romersk-katolske prester som underholdes av frivillige ofringer, får en lønn som svarer til en fabrikkarbeiders. De er uvitende om det annet Vatikankonsil og messer fortsatt på latin.

Kristne i Peking mener at det ennå finnes to millioner katolikker og ni hundre tusen protestanter i Kina; men disse tall bygger på undersøkelser som ble gjort før kulturrevolusjonen. Det er altså bare sparsomme opplysninger vi har om hvordan de kristne i Kina har det i øyeblikket.

At det gikk som det gikk med den kristne kirken i Kina under den siste fasen av revolusjonen, er høyst forståelig i lys av historien, selv om det fra kristent synspunkt må føles som en tragedie. Til tross for dens svakheter og mistak hadde den kristne misjon gjort en kjempeinnsats på mange felt. Det er vel ikke å vente at de nåværende styresmakter skal anerkjenne denne innsatsen. Men det kan komme andre tider. Den dagen Kina føler seg sterk og trygg, vil det kunne ha råd til å glemme fortidens ydmykelser og krenkelser, og foreta en mer

objektiv vurdering av hva den kristne misjon utførte til gagn for folk og land.

Ved siden av den skjebnesvangre forbindelsen mellom kristen misjon og imperialistisk maktpolitikk i det forrige århundre, var den største svakheten at kirken i Kina ikke ble virkelig akklimatisert. Den var en fremmed institusjon kontrollert i altfor stor grad av utlendinger, og beskyttet av utenlandske makter. Endog i kirkebygningenes arkitektur presenterte den et utenlandsk ansikt. Med sitt fremmede preg ble den betraktet med mistanke av de stedlige myndigheter. En slik kulturimperialisme vil under alle forhold tvinge kirken inn i en kampstilling i forhold til staten, og gjøre at den blir i særlig grad utsatt når en snever nasjonalistisk logikk kommer til anvendelse.

Det kan høres utrolig, men det var virkelig et protestantisk kirkesamfunn som gikk under navnet «De forente staters hollandsk-reformerte kirke i Kina»! En mer suveren forakt for kinesisk kultur og for det kinesiske folk kan man vanskelig tenke seg.

Her ligger det en viktig lærdom for kirken. Å bruke overlegen makt som en anbefaling for evangeliet, være det seg pengemakt, ekspertise eller politisk innflytelse, selv når dette gjøres for å hjelpe og tjene, kan føre til omvendelser til kristendommen, men for mange betyr dette ikke omvendelse til Kristus, men til et liv som lover materielle fordeler. Når så reaksjonen setter inn, som den vil før eller senere, og den undertrykte kulturen reiser seg igjen, vil inntrengerens makt bli brutt, og dermed vil det synes som om Kristus er blitt desavuert.

Det er sikkert en misforståelse å tro at de kristne i Kina er en protesterende og uforsonlig minoritet som ikke engasjerer seg i det store menneskelige eksperiment som pågår med alle dets skuffelser, uhyggelige mangler og overraskende bragder. Det er å bedra oss selv å tro at når kontakten igjen blir opprettet med de kinesiske kristne, vil vi møte desillusjonerte mennesker som hemmelig venter på at det nåværende regimet skal rase sammen. Hvis vi finner det umulig å tro at en kinesisk kristen kan takke Gud for maoismens idealer og livsstil, bør vi helst holde oss borte fra Kina. De aller fleste av Kinas kristne støtter utvilsomt Folkerepublikkens reformprogram, trass i maoismens indre motsetninger. De har i alle disse år strevd med å legitimere seg overfor styresmaktene som ekte kinesere og sanne patrioter. Man skal også huske at den kinesiske konstitusjon garanterer trosfrihet, selv om det ennå mangler mye på at denne friheten er blitt fullt ut aktualisert. Selv om kommunismen etter sitt vesen er materialistisk og derfor

irreligiøs, er det intet i Kinas konstitusjon eller offisielle proklamasjoner som forplikter folket på en ateistisk livsinnstilling. Mao Tse Tung har selv i sine skrifter gjort seg til talsmann for religionsfrihet. Hva vi håper på og ber om er at kirken i Kina igjen må få frihet til å stå fram og fungere som et kristent fellesskap omkring ord og sakrament.

Den nye åpenhet som man nå merker i Kinas forhold til utenomverdenen, gir håp om at det igjen vil bli mulig for kristne utenfor Kina å etablere kontakt med kristne i Kina. Men vi skal være oppmerksom på at ethvert misbruk av denne nye åpenheten fra vår side kan føre til drastiske mottiltak. Vi behøver ikke stor fantasi for å kunne forestille oss hvordan Kristi navn ville få en odiøs klang om vi ringet Kina inn med misjonærer som ba for det nåværende styres fall og sto ferdig til å rykke inn den dag dette skjedde. Vi må håpe at de kristne kringkastingsstasjonene som har etablert seg utenfor Kinas grenser og som sender programmer på kinesisk, på nærsagt mirakuløs måte må bli frelst fra hva en har beskrevet som «overfladisk kristelig snakkesalighet», som bare kan irritere og virke provoserende, og heller gjøre bruk av sin beskyttede beliggenhet til å tjene det kinesiske folk i en positiv, sympatisk og ydmyk ånd. I den aller nærmeste fremtid vil vårt kristne vitnesbyrd ikke avhenge så mye av hva vi sier som av vår villighet til å lytte til hva Kina har å si oss.

Det samme gjelder den «Kina-overvåking» som foregår i Hong Kong og andre steder. Man får det inntrykket at det er folk som ligger på lur og kikker gjennom nøkkelhullet for å finne ut hva som foregår i Kina. Kineserne har god grunn til å frykte innblanding utenfra, spesielt hvis den armerer seg med teknikk og makt. De mistenker religiøse institusjoner for å la seg bruke som redskap for en slik innblanding.

Vil kirken overleve i Kina? Eller vil historien gjenta seg? Hvis vi med Det gamle testamentes profeter og Det nye testamentes apostler tror at Gud er historiens herre, kan vi vanskelig tro at det som skjer i Kina er Gud uvedkommende. 750 millioner menneskers skjebne er ikke ham uvedkommende. Den lille kristne minoriteten i Kina er også gjenstand for hans omsorg. Kirkens fremtid i Kina beror i første hånd på ham. Dernest beror den på de kristne selv. Kina vil neppe igjen åpne sine dører for en strøm av misjonærer fra Vesten. Heller ikke er det det viktigste. Det viktigste er at de kinesiske kristne igjen må få full frihet til å praktisere sin kristne tro og individuelt og kollektivt vitne om sannheten slik den er i Kristus Jesus, samtidig som de i liv og lære får vise at de er lojale og ansvarsbevisste borgere av det nye Kina.